

เทศน์เช้า วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

มันถึงว่าเกิดมามันยุ่งตลอด ความยุ่งของใจ ใจมันยุ่งเหยิงมาก แล้วเราเห็นสภาวะของใจ เวลาเราคิดถึงว่าจิตสุดท้าย ห่วงมากห่วงจิตสุดท้าย เวลาเราเป็นเด็ก เด็กเล็ก เด็กอะไร เขากลัวเรื่องชีวิต แต่เวลาเราโตขึ้นมาเราห่วงอะไร? เราห่วงความแก่ ความเจ็บ ความตาย เห็นไหม เราห่วง และเป็นกังวลอย่างนั้น

แต่เวลาตายขึ้นมา จิตสุดท้ายอยู่ที่ไหน ห่วงว่าจิตสุดท้ายไปไหน นี่เป็นอกิธรรม เห็นไหม จิตก็ดวงๆ มันเร็วกว่านั้น จิตก็ดวงๆ เราจะสร้างอย่างไร จิตสุดท้าย เวลาจิต หลวงตาพูดว่าเหมือนกับ วัวอยู่ปากคอก ถ้าวัวอยู่ปากคอก วัวตัวไหนมันจะอ่อนแอก็แล้วแต่ มันจะแข็งแรงก็แล้วแต่ ถ้ามันอยู่ปากคอก ประตูเปิด วัวตัวนั้นออกก่อน นี่ก็เหมือนกัน ความคิดของจิต ความคิดของอารมณ์ของเรา มันเกาะอยู่ที่ใจไป

เวลาเราบอกประจำ เราออกจากบ้าน เราแต่งชุดอะไรออกไปจากบ้าน ถ้าเราแต่งชุดข้าราชการ เราก็เป็นข้าราชการ แต่งชุดที่เราจะไปล่าลงมันก็เป็นล่าลง จิตมันไม่ใช่ขันธ เวลามันคิดขึ้นมา ความคิดที่มันควบคุม มันเหมือนกับชุดที่สวมลงไป ในจิตไป จิตคิดอย่างไร คิดดีไปดี คิดชั่วไปชั่ว แต่ถ้าเราวิปัสสนาเข้ามา เราจะควบคุมสิ่งนี้ว่า จิตก็ดวง ดวงอย่างนี้มันดวงที่เท่าไร แล้วเราจะรักษาจิตอยู่ นี่เขาเป็นความคิด บอกว่าพระไตรปิฎกบงฺกชฺรรม บงฺกชฺรรมอย่างนี้ไง นี่อกิธรรม เราเรียนตามอกิธรรมไป ว่าอย่างนี้ ควบคุมจิตอย่างนี้

มันจะควบคุมได้อย่างไร ในเมื่อพลังงาน เหมือนกับเราจุดไฟ เราจะควบคุมไฟ ไฟนี้มันเผาผลาญตัวมันเอง มันเกิดดับๆ ก็หนีไฟนั่น สิ่งนี้มันเกิดดับอยู่ตลอดเวลา แล้วเราจะควบคุมอย่างไร เหมือนหลวงตาว่านะ จิตของเราเหมือนกับลิง เวลามันโดดไปเกาะตามกิ่งไม้ เกาะกิ่งนั้น

โหนเล่นไปสนุกของมัน ถ้าเกาะกึ่งที่มันแห้ง มันก็ร่วงตก ถึงตัวนั้นก็ตกกระแทกพื้น เจ็บ จิตก็เหมือนกัน ในเมื่ออารมณ์สิ่งที่ว่าเกิดขึ้น นี่มันออกเกาะแล้ว เกาะถึงนั้นไง

แล้วว่าจิตก็ดวงๆ สิ่งที่เป็นดวงนี้มันเสวยอารมณ์แล้ว แล้วถ้าจิตมันปล่อยวางหมด มันเป็นสภาวะแบบใด ทำไมมันไม่มีสติควบคุมล่ะ ถ้ามันมีสติควบคุม มันถึงว่าพระไตรปิฎกย้อนกลับมาดูจิตใจ พระไตรปิฎก เห็นไหม สมาธิธรรม สมาธิ แต่จิตเป็นสมาธิเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ เวลามันปล่อยวาง คิดสมาธิ

ทุกคนเข้าใจแล้วก็คาดหมายว่า เวลากำหนดพุทโธๆ สติมันจะควบคุมไปแล้วมันจะอ่อนลงจนสมาธิจนคำว่าพุทโธจะหายไป แล้วก็เงียบหายไป

ความจริงนะ กำหนดพุทโธๆ ตลอดไป จิตมันจะตื่นตลอดเวลา พุทโธๆ เราพยายามพุทโธไว้ขนาดไหน แล้วมันสงบขึ้นมา มันมีสติ มันรู้อยู่ตลอดเวลา ทุกอนุการเคลื่อนไหวไปของจิตสติจะพร้อมไปตลอดเลย มันจะว่างขนาดไหนมันก็ว่าง ว่างด้วยความรื่นเริงอาภายู ว่างด้วยความรู้ตลอดไป มันจะรู้ รู้เข้าไปนะ มีความสุขมาก จนถึงที่สุด อับปนาสมาธินะ จิตมันตัดความรู้สึกทั้งหมด ลมหายใจนี้ขาดออกไป รูป รส กลิ่น เสียง เสียงที่กระทบหูก็ไม่ได้ยิน ไม่ได้ยินอะไรเลย ไม่รับรู้สิ่งใดเลย แต่สติพร้อมอยู่นะ สักแต่ว่ารู้ เห็นไหม จิตนี้ดวงอะไร ที่ว่าจิตดวงสุดท้ายนี้ดวงอะไร มันควบคุมได้ขนาดนี้เป็นสมาธินะ แต่สมาธิมันก็เป็นอนิจจัง มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป มันต้องเสื่อมสภาพไปเป็นธรรมดา

ถ้าเราไม่ใช่วิปัสสนาเข้ามาใคร่ครวญสิ่งนี้ ทำลายสิ่งนี้ก่อน มันจะก็ดวงสุดท้ายก็แล้วแต่ เวลามันใกล้จะตายขึ้นมา กิเลสมันเข้าไปผูกมัดใจ ใจมันจะเร่าร้อนมาก ใจมันจะห้วงอาลัยอาวรณนั้นมาก มันจะคืนรน คืนรนไปมาก แล้วจะควบคุมใจดวงนั้นอย่างไรถ้าเราไม่ได้วิปัสสนามันก่อน ถ้าเราจะวิปัสสนา เราวิปัสสนาอย่างไร

วิปัสสนา มันก็ต้องมีผู้ที่วิปัสสนา มีจิตตัวนี้ย้อนกลับเข้ามา ย้อนกลับเข้ามาทำลายตัวมันเอง ทำลายตัวมันเองนะ สิ่งที่ทำลายตัวมันเองแล้วมันหลุดรอดออกมาไง จิตนี้ถึงกลั่นออกมาจากอริยสังขาร ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มันเป็นอริยสังข แต่จิตที่เข้าไปรอบรู้มันเหมือนกับมันกลั่นออกมาจากอริยสังข จิตนี้พ้นออกมาจากอริยสังข รู้อริยสังขรอบหนึ่ง

เวลาเกิด เห็นใหม่ ว่ากาย เวทนา จิต ธรรม นี้ต้องพิจารณาก่อน แล้วก็ไปรู้เวทนา แล้วก็ไปรู้จิต แล้วก็ไปรู้ธรรม...ไม่ใช่ กายก็พิจารณากายไป เวลารู้พร้อมจากอริยสัจ ๔ รู้พร้อมจากอริยสัจทางนี้ เวลาพิจารณาเวทณาก็เหมือนกัน มันจะรู้พร้อม เพราะอะไร เพราะในกายมันก็มีเวทนา เพราะจิตไปวิปัสสนา ในกายนั้นเป็นธรรมส่วนนั้น พิจารณาธรรมก็เหมือนกัน เพราะธรรมนี้เกิดที่ไหน? ธรรมนี้อยู่บนกายของเรา นี้ อยู่บนจิตของเรา นี้ อันเดียว อันใดอันหนึ่ง มันจะรู้พร้อมไปหมด แล้วมันจะกลั่นออกมาจากตรงนั้น ถ้าจิตอย่างนี้มันกลั่นออกมาเป็นอกุปปะ เห็นใหม่

สิ่งที่เป็นอกุปปะ เวลาพระอัญญาโกณฑัญญะฟังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์ธัมมจักกฯ เห็นใหม่ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นโดยธรรมดา อาการที่มันสวมมาที่ที่เราออกจากบ้าน แล้วสวมชุดอะไร นี่สวมออกมา สิ่งนี้มันเกิดดับ สิ่งนี้เป็นธรรมชาติของมัน “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายต้องแปรสภาพไปเป็นตามธรรมดา” จิตดวงนี้มันก็ไม่สนใจกับอาการดวงที่ว่ามันครอบคลุมใจดวงนั้น สิ่งที่ว่าอาการครอบคลุม เราแต่งชุดข้าราชการออกมา ถ้าเราออกไปทำราชการ ถ้าเราบกพร่องต่อหน้าที่ เขาฟ้องเราได้ว่าเราบกพร่องต่อหน้าที่ เพราะเราเป็นข้าราชการ เราไม่ทำตามราชการ

จิตก็เหมือนกัน มันเสวยอารมณ์สิ่งใด มันก็เสวยสถานะนั้น ถ้ามันเสวยอารมณ์ที่ดี เสวยบุญกุศล มันก็เกิดบุญกุศล แต่สิ่งนี้มันก็เปลี่ยนแปลงได้ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้มันถึงไม่เป็นอกุปปะ มันถึงเป็นอมิสฺส สิ่งที่เป็นอมิสฺสทำให้จิตนี้วนไป แต่ถ้าวิปัสสนาสีงนี้ออกมา สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายต้องดับเป็นธรรมดา สิ่งที่ดับไปคืออาการของมัน แต่ตัวที่ว่ามันมาครอบคลุมจิตตัวนี้ จิตตัวนี้เห็นอาการที่เกิดดับอันนั้น มันถึงไม่เกาะเกี่ยวกับอาการนั้น ใจ ขาดราชการก็ไม่เกี่ยว ชุดลำลองต่างๆ ก็ไม่เกี่ยว สิ่งนี้มันเป็นสภาวะธรรมอันหนึ่ง สภาวะธรรมอย่างนี้ จิตว่าดวงสุดท้าย...ดวงสุดท้ายมันอยู่ตรงไหน อะไรมันเป็นดวงสุดท้าย มันเสวยดวงสุดท้ายอย่างไร แล้วมันปล่อยวางดวงสุดท้ายอย่างไร เราไปเข้าครอบคลุมอย่างนั้น เราก้เท่ากับไปลูบคลำไป

ถ้าวิปัสสนูปกิเลส มันก็ใช่ ถ้ามันจะเป็นอุปกิเลสละเอียดที่มันปล่อยวาง มันก็ใช่ อุปกิเลส เห็นใหม่ แสง โอภาส ความสว่างไสว ความว่างของใจ มันปล่อยวางหมดเลย สิ่งต่างๆ แต่ทำไมมันไม่เป็นอกุปปะละ สิ่งที่ไม่เป็นอกุปปะเพราะมันเจริญแล้วเสื่อม มันแปรสภาพไปของมัน เราก้พยายามถนอมสิ่งนั้น ถนอมสิ่งนี้ไว้ให้อยู่กับใจ จิตดวงสุดท้ายที่เป็นอารมณ์ที่พอใจจะให้อยู่กับใจ เวลาเราสุขขึ้นมา เราอยากจะมีความสุขตลอดไป เวลาเกิดขึ้นมา เป็นเด็กขึ้นมา เด็กนี้มันไร้เดียงสามาก ให้ของขมเล็กน้อยมันก็มีมีความสุขของมันแล้ว เราเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา เราจะต้องพอใจ

ของเราตลอดมา ยิ่งเราเคยผ่านโลกมามาก เราชินชากับเรื่องของโลก อะไรก็เฉยๆ แล้วความสุขจะเกิดอย่างไร นี่เป็นอามิสนะ

แต่ถ้าเป็นความสุขโดยที่ไม่เจือด้วยอามิส จิตมันปล่อยาง มันเว้งว้าง มีความสงบมาก สิ่งนั้นเป็นสัมมาสมาธิ สิ่งที่เป็นสัมมาสมาธินี้สามารถทำให้จิตนี้ติดได้ จิตนี้ติด คิดเพราะอะไร เพราะมันไม่มีปัญญา มันไม่มีปัญญาความเป็นจริงของมัน มันมีปัญญาในการดึงออกมาจากพระไตรปิฎกไง พระไตรปิฎกว่าสภาวะเป็นอย่างนั้น เราก็คาดหมายอย่างนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า นี่คั่นเดาธรรม ผู้ใดปฏิบัติธรรมคั่นเดาธรรมจะได้ธรรมคั่นเดา

“อานนท์ ถ้าผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม โลกนี้จะไม่ว่างจากมรรคผล”

มรรคผลนี้จะไม่ว่างเลย เพราะมันมีหัวใจ หัวใจตัวที่ทุกซ์ตัวที่ยากอยู่นี้ ถ้าศาสนาไม่มี องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า ๕,๐๐๐ ปีล่วงไปแล้ว ศาสนานี้ไม่มี ผู้ที่มีบุญกุศลเกิดมาแล้ว ถ้ามีหัวใจอยู่ หัวใจนี้ก็สามารถจะวิปัสสนาของตัวเองจนเป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้าได้ ไม่มีศาสนา พระปัจเจกพระพุทธเจ้าก็เกิดได้ ธรรมะมันถึงเป็นอกาลิโกไง มันไม่มีกาลหрок อย่าไปอ้างอิงว่าหมดกาล หมดยุค หมดสมัย หมดต่างๆ เรานี้ล้มลุกคลุกคลาน เรานี้เกิดมาเป็นผู้ที่เกิดไม่ทันพระพุทธเจ้า เกิดมาแล้วธรรมะมันเสื่อมสภาพไปแล้ว

ถ้ามันเสื่อมนะ สภาวะเสื่อม นี่สมัย รัชกาลที่ ๔ เพราะเป็นอย่างนั้น มันเห็นการทำต่างจากพระไตรปิฎก มันก็คิดว่าสิ่งนี้มันจะเข้าหลักได้อย่างไร ก็ถึงได้พยายามค้นคว้าสิ่งนี้มา หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่นออกมา ไม่มีครู ไม่มีอาจารย์ ไม่มีครู ไม่มีอาจารย์มันก็เหมือนกัน เพียงแต่มีตำรามีแผนที่ขนาดมีตำราแผนที่นะ แล้ววิปัสสนาของเราขึ้นมา ย้อนกลับมาจะทำอย่างไร จนย้อนกลับมาแล้วเทียบเคียงใจ ความผิดพลาด

๑. ความผิดพลาด

๒. ในประวัติของครูบาอาจารย์บอกว่าหลวงปู่เสาร์ปรารธนาเป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้าถึงได้สร้างสมบารมีมา

หลวงปู่มั่นปรารธนาเป็นพระพุทธเจ้ามา แต่ยังไม่ได้รับการพยากรณ์ ถึงพลิกกลับใจ เพราะการพลิกกลับ ขนาดว่าปรารธนาเป็นพระปัจเจกพระพุทธเจ้ากับพระพุทธเจ้า บารมีมันขนาดไหนละ สิ่งที่ยังมีมันถึงคั่นคว้า เพราะท่านสร้างสมของท่านมา ท่านถึงมีปัญญาของท่าน ท่าน

ถึงมีความเฉลียวใจของท่าน ท่านมีความเฉลียวใจ มีความจงนสนเท่ห์ของใจ ว่าใจมันว่างขนาดไหน มันทำไมเป็นอย่างนั้นล่ะ

เวลามันหลุดกันไปในะ ในประวัติหลวงปู่มั่น เวลาจิตมันสงบ แล้วหลุดตัวเองลอยขึ้นไปบนอากาศ เดินจงกรมอยู่บนอากาศ “เอ๊ะ! มันออกไป อันนี้มันมีความเว้งว้าง มันมีความสุข แต่อันนี้มันก็ไม่ใช่” เห็นไหม มีความเฉลียวใจ มีความจงใจ ต้องดึงกลับมา พอดึงจิตกลับมาที่กายนี้ ด้วยจิตที่มันมีพลังของมัน สร้างเป็นพระพุทธเจ้ามา มีบุญกุศลมาก ด้วยความแรงของจิตนั้นก็พุ่งลงไปในบาดาลเลย

เวลาดึงจิตกลับมาจากที่เห็นตัวเองเดินจงกรมอยู่บนอากาศ ดึงให้จิตกลับมาที่หัวใจเรานี้ มันก็พุ่งลงไปใต้บาดาล ไปเห็นบาดาลทั้งหมดเลย นี่ต้องดึงกลับขึ้นมาให้อยู่กับตัวเรานี้ พออยู่กับตัวเรานี้ ตั้งจิตให้ได้ แล้ววิปัสสนา ย้อนกลับไปวิปัสสนา พอเริ่มวิปัสสนาไปเห็นสภาวะของกาย เห็นกายแปรสภาพไป พอจิตนี้มันปล่อยกายเข้าไปเป็นชั้นเข้าไป “อย่างนี้ถูกทาง เราเดินมาถูกทางแล้ว ถ้าเราเดินมาถูกทาง เราต้องเดินทางนี้ไป” นี่ประวัติหลวงปู่มั่น เห็นไหม

พิสูจน์ด้วยตัวเอง เพราะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เราสาวกะสาวกเกิดมาเจอครูเจออาจารย์เป็นอำนาจวาสนามาก สิ่งที่เป็นอำนาจวาสนา เหมือนคนไข้อยู่ ถ้าคนไข้อยู่ไม่มีหมอ คนไข้อยู่ได้คนไข้อยู่กับคนไข้อยู่ปลอบใจกันเองนะ “เออ! เดี่ยวหาย เดี่ยวหาย” ปลอบใจกันเองแล้วไม่เคยหาย เพราะไม่มีหมอ

นี่ก็เหมือนกัน เราเกิดมาถ้าไม่มีครูบาอาจารย์ สิ่งที่เป็นประสบการณ์ของใจเราจะไม่รู้หรอก เราจะคาดหมายไป เพราะเราเป็นสาวกะสาวก นี่ไง “ถึงพุทธกาลแล้ว พระอรหันต์ไม่มีแล้ว มรรคผลนิพพานไม่มีแล้ว ใครจะสร้างมรรคผลนิพพานก็ต้องสร้างบารมีมามาก”...ทำให้เขาอ่อนหมด ตัดทอนกำลังใจของตัวเองหมด สิ่งใดๆ ก็ทำให้ตัวเองไม่มีกำลังใจ ไม่มี ความมุมานะ ไม่มี ความก้าวเดินไป เราพบครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์ทำอย่างไร การทำอย่างนั้นมันก็เหมือนกับคนเข้าไปมีประสบการณ์ การทำธุรกิจทำต่างๆ ถ้าเขาประสบความสำเร็จมา พอเห็นคนที่ประกอบธุรกิจตามมาจะรู้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ประสบความสำเร็จ เพราะอะไร

เพราะถ้าเขาจริงจัง เขามีเขาวนปัญญา เขามีความใคร่ครวญของเขา เขามีความมุมานะของเขา เขาจะมีโอกาส ถ้าเขาจะทำแล้วเขาตั้งใจทำ แล้วเขาก็ทำสักแต่ว่าทำของเขาไป ใจคนที่เคยผ่าน

มามองไปเห็นสภาวะแบบนั้น “คนคนนี้น้ำมันจะรอดหรือ คนคนนี้น้ำมันจะไปได้หรือ” เว้นไว้แต่ถ้าเขาสร้างบุญบารมีมามาก กรรมของเขาดีมาก

เห็นไหม เวลาเราเกิดขึ้นมา ทุกคนอยากเป็นลูกเศรษฐี ทุกคนอยากเกิดเป็นลูกกษัตริย์ ลูกเศรษฐีมหาเศรษฐี ทำไมทนายทไปเกิดน้อยล่ะ ทำไมลูกคนทุกซ์คนจน ทำไมคนเกิดได้เกิดดีล่ะ เพราะอะไร เพราะกรรมไง จิตที่เวลาปฏิสนธิ เวลาพ่อแม่มีคู่กัน ถึงเวลาที่ว่า เวลาที่มีความสุขมาก จิตปฏิสนธิมันบาลานซ์กันใหม่ ถ้าจิตมันมีอำนาจเสมอกัน น้ำมันปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาได้ ถ้าจิตนี้สร้างกรรม สร้างมนุษย์สมบัติมา แต่ไม่มีอำนาจมาก ก็ต้องเกิดทุกซ์ๆ ยากๆ ใจ

เกิดทุกซ์ๆ ยากๆ แต่การเกิดเป็นมนุษย์ก็ยังเป็นสิ่งที่เป็นอริยทรัพย์ประเสริฐมาก เพราะถ้าเกิดเป็นสัตว์ สัตว์เกิดมาเพื่อเป็นอาหารของมนุษย์ สัตว์เกิดมาแล้ว แล้วแต่เขาจะใช้สอย แต่มนุษย์เกิดมามีกฎหมายคุ้มครอง เห็นไหม มันก็ต่างกัน แต่สัตว์หรือมนุษย์ก็มีปรรณาคความสุขเหมือนกัน เกลียดความทุกซ์เหมือนกัน สร้างบารมีได้เหมือนกัน เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดเป็นกวางทอง เกิดเป็นนกแขกเต้า เกิดเป็นสัตว์ต่างๆ ในพระไตรปิฎก ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าพูดไว้อย่างนั้น แล้วมันจะเท็จไปจากตรงไหน แต่เราก็รับไม่ได้ เรารับไม่ได้

“อดีตอนาคตไม่มี อดีตชาติไม่มี อนาคตก็ไม่มี ตายแล้วสูญ ตายแล้วสูญ มรรคผลนิพพานก็ไม่มี สิ่งใดก็ไม่มี” นี้กิเลส มันถึงว่ามันมีอำนาจเหนือทุกๆ คนในหัวใจ แล้วเราจะย้อนกลับมา ย้อนกลับมาอะไร ย้อนกลับมาที่ใจของเรา แล้วเราพยายามประพฤติปฏิบัติของเราตามครูตามอาจารย์ คนใจต้องเชื่อหมอ คนตาบอดต้องเชื่อคนตาดี แล้วคนตาดีจะชี้นำกับเรา นี่สงวนรักษา สงวนรักษาสิ่งต่างๆ อะไรที่เป็นประโยชน์

อาจารย์มหาบัวบอกว่า อยู่กับหลวงปู่่มั่นนะ ท่านเป็นคนที่มัชฌิมาที่สุดมาก ประหยัดมาก เก็บเล็กผสมน้อยใจ อาบตีเกล็ดอาบดินน้อยนี้ไม่ให้ผิดพลาดเลย ท่านเป็นคนที่เก็บเล็กผสมน้อยมาตลอด เพราะอะไร เพราะครูบาอาจารย์ไง นิสัยวาสนาที่จะต้องให้เป็นตัวอย่าง นี่ชีวิตแบบอย่าง กับชีวิตของพวกเรานี้ขอให้เอาทุกซ์ออกจากใจนี้ก็พอแล้ว

“ชีวิตแบบอย่าง” เห็นไหม อยู่ในป่าในเขา พระพุทธเจ้าเกิดในป่า ตรัสรู้ในป่า ตายในป่า หลวงปู่่มั่นก็พยายามจะทำอย่างนั้นไง นี่เจ็บไข้ได้ป่วยนะ ขราภาพแล้ว ๘๐ ปี บิณฑบาตไม่ไหว พระขอร้องนะ “ไม่ต้องบิณฑบาตได้ไหม” ใครไม่รักครูบาอาจารย์ ใครเอามาถวายท่าน ท่านบอกไม่ได้ บิณฑบาตไปไม่ไหวแล้ว ขอครึ่งทาง ไปไม่ไหวแล้ว ขอประตุัด ไปไม่ไหวแล้ว ขอ

บัณฑิตบนศาลา เห็นไหม ชีวิตแบบอย่าง ชีวิตแบบอย่างของเราขึ้นมา แล้วเราชุบมือเปิบ แล้ว
เราทำได้ไหม ถ้าเราทำได้ เราต้องทำของเรา เราต้องตั้งใจของเรา เอวัง